

Стан та тенденції процесу патентування наукових розробок у Національній академії наук України

Необхідність переходу економіки на інноваційний шлях розвитку визначає важливість встановлення загальних закономірностей та специфіки винахідництва в галузі створення нових матеріалів, а також способів їх одержання та пристроїв для їх здійснення. Національна академія наук України має багаторічний досвід та традиції винахідництва.

Показники в зазначеній галузі, яка є об'єктом дослідження, розглянуто за період від 2000 до 2012 р. Вибір цього терміну зумовлений тим, що у 2000 р. була остаточно сформована законодавча база у сфері захисту об'єктів права інтелектуальної власності: прийнято основні закони, проводилася державна кваліфікаційна експертиза винаходів та видавалися патенти на винаходи з терміном дії 20 років. Основні закони, на основі яких здійснюється патентування, – це Цивільний кодекс України, Закон України «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі» та ін. За допомогою цих законів досягається мета охоронної системи – захист прав (майнових та немайнових) авторів та патентовласників.

Термін розгляду заявок на винаходи та видачі патентів в Україні на сьогодні становить приблизно два роки. Цей термін є трохи більшим, ніж, наприклад, у Російській Федерації, але меншим, ніж у деяких країнах світу, наприклад, у США.

1. Було розглянуто показники з винахідницької роботи 90 інститутів Національної академії наук України. За вказані вище 12 років було одержано близько 8300 патентів України на винаходи та корисні моделі, подано приблизно 8500 заявок на патенти. Ці показники кожного року різні, але напряду пов'язані із завершенням наукових тем та договорів, що виконують інститути.

...Динаміка патентування винаходів та корисних моделей у Національній академії наук України, подана на основі щорічних звітів про діяльність НАН України. Якщо проаналізувати подання заявок та одержання патентів, то можна зробити висновок – з кожним роком відбувається їх збільшення. За період 2000–2012 рр. показники зросли більш ніж у два рази.

Багато з цих розробок було впроваджено за договорами, що були укладені установами. Запатентовані розробки були передані та впроваджені шляхом продажу ліцензій виключного та невиключного права, договорів *ноу-хау*, контрактів та договорів типу «*інжиніринг*». Наприклад, у 2012 р. таких договорів було укладено 86. Враховуючи пакет патентів, що підтримуються установами, можна зробити висновок, що показники їх комерціалізації

знаходяться на рівні світових показників, а саме кількість патентів, які досягають стадії комерціалізації, становить 5–7 %.

Способом оцінки та моніторингу роботи наукових установ НАН України зі створення і використання винаходів та корисних моделей є проведення щорічного конкурсу установ НАН України за досягнення кращих показників у винахідницькій роботі, по створенню, охороні та використанню об'єктів інтелектуальної власності. За результатами названого конкурсу десяти кращим винахідникам щороку надається звання «Винахідник року НАН України». Конкурс проводиться за 17 диференційованими показниками, за кожний з яких надаються бали. За результатами конкурсу визначаються кращі наукові установи в кожному відділенні зокрема та по НАН України в цілому. Проведення конкурсу свідчить про зростання патентно-ліцензійної активності всіх установ НАН України. Також великим здобутком є присудження Почесного звання «Заслужений винахідник України» 12 кращим винахідникам НАН України (за розглянутий період).

Найкращі показники з винахідницької роботи мають інститути Відділення фізико-технічних проблем матеріалознавства НАН України (всього дев'ять інститутів). Це становить 10 % від інститутів, у яких активно займаються винахідництвом, але вони дають від 25 до 36 % від загальної кількості заявок та одержаних патентів.

...Найбільше новітніх науково-технічних розробок у названих установах запатентовано в таких напрямках:

- матеріали для зварювання;
- надтверді матеріали;
- сталі та сплави;
- композиційні матеріали;
- матеріали з покриттям;
- переробка гірничих порід;
- будівельні матеріали;
- матеріали для літакобудування та космічної галузі;
- матеріали корозійностійкі, триботехнічного, електротехнічного, хімічного та медичного призначення,
- наноматеріали тощо.

Матеріали, що патентуються інститутами НАН України, стосуються здебільшого конструкційних матеріалів, які використовуються в різних галузях: машинобудуванні, приладобудуванні, літакобудуванні, хімічній промисловості, енергетиці, медицині, фармацевтичній промисловості, сільському господарстві, харчовій промисловості тощо, тобто у всіх галузях господарства країни. Розроблено та запатентовано способи одержання

матеріалів, нанесення покриттів, зварювання, видобування, утилізації тощо, а також запатентована велика кількість пристроїв для здійснення цих способів.

2. Розгляд захисту інтелектуальної власності в цілому в Україні за означений вище термін свідчить, що відбулося зниження кількості заявок на винаходи з 12 605 у 2003 р. до 6165 у 2007 р., тобто в два рази. За цей час відбулася переорієнтація подання заявок на корисні моделі. Це пов'язано з тим, що після відміни 6-річного *«короткого патенту»* на багато удосконалень, що використовуються при проведенні, наприклад, наукових експериментів і мають перспективи застосування в промисловості або інші шляхи комерційної реалізації, стало можливим одержувати патенти на корисні моделі. В наступні роки ці показники були досить стабільними. За 2012 р. подача заявок на винаходи в Україні зменшилася і становила 5253, причому від національних заявників – лише 2491.

На цей же час відбувається постійне підвищення всіх показників по НАН України – наприклад, це не менше 10 % від загальної кількості заявок на патенти на винаходи та корисні моделі в Україні. У 2012 р. доля заявок від академічних інститутів, а саме 315, становила майже 13 % від заявок національних заявників в Україні.

3. Про світові тенденції можна судити по документу «Звіт про показники діяльності у сфері інтелектуальної власності», який був виданий Всесвітньою організацією інтелектуальної власності ВОІВ у 2013 р.¹. Звіт свідчить про збільшення кількості заявок на об'єкти інтелектуальної власності, незважаючи на кризові явища. У 2012 р. було одержано 1 млн патентів, була подана максимальна кількість патентних заявок за всю історію подання заявок, а саме – 2,14 млн. Але у світовій практиці існують і негативні тенденції, а саме: патентування, що охоплює усі сфери промисловості, утруднює конкуренцію, а тому гальмує прогрес. Наприклад, світовий ринок фармацевтичної промисловості в основному належить 12 великим компаніям. Існує і проблема купівлі та перепродажу патентів так званими *патентними троями*, інноваційні розробки можуть блокуватися.

Нарешті, можна зробити висновок, що в академічних інститутах НАН України з кожним роком відбувається збільшення подання заявок на видачу патентів на винаходи та корисні моделі, а також одержання патентів. За період, що розглядається (2000–2012 рр.), ці показники зросли у два рази. Деяке зниження відбулося за період 2004–2005 р. (як і в цілому по Україні) як наслідок відміни деклараційних патентів на винаходи зі строком дії шість

---

¹ World Intellectual Property Indicators 2012. – Режим доступу: [http:// www.wipo.int/ipstats/en/wipi/](http://www.wipo.int/ipstats/en/wipi/).

років. Зростання кількості подання заявок на об'єкти промислової власності свідчить про те, що установи НАН України прагнуть посилювати інноваційну діяльність, незважаючи на несприятливі фактори, основними з яких є відсутність прямих фінансових та податкових засобів підтримки комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності та відсутність механізмів підтримки патентування вітчизняних винаходів в іноземних державах.

І якщо основним питанням українських заявників в сенсі комерційного використання розробок є питання **«Патентувати, чи не патентувати?»**, відповідь на нього однозначна – **патентувати**. В умовах глобального ринку інновації є однією з основ конкурентоспроможності. У майбутньому лідером буде та країна, яка здійснює інновації та підтримує нові ідеї. Країни, які нехтують інноваціями та фінансуванням впровадження наукових розробок, опиняться на узбіччі цивілізації. Інноваційний шлях розвитку може стати поштовхом для подальшого розвитку України (**Косско Т. Стан та тенденції процесу патентування наукових розробок в Національній академії наук України // Наука та інновації. – 2014. – № 3. – С. 98–101**).